

Izmenljiv materijalni sistem. - Mehanički model

izmenljivog materijalnog sistema u klasičnoj mehanici predstavlja sistem materijalnih tačaka ili tela u kome se, kao spoljašnje i unutrašnje veze, pojavljuju opruge.

Neka je veza između tačaka M_i i M_e linearna opruga krutosti c i nenapregnute dužine L . U nekom trenutku t dužina opruge je l . Neka je sila u opruzi koja deluje u tačku M_i , sila $\vec{F}_{el}$, a sila u opruzi koja deluje u tački M_e , sila $\vec{F}'_{el} = -\vec{F}_{el}$. EVR sila

$\vec{F}_{el}$ i $\vec{F}'_{el}$ je:

$$\delta A(\vec{F}_{el}, \vec{F}'_{el}) = \vec{F}_{el} \cdot \delta \vec{r}_i + \vec{F}'_{el} \cdot \delta \vec{r}_e = \vec{F}_{el} \cdot (\delta \vec{r}_i - \delta \vec{r}_e) \neq 0 \quad (136)$$

gde je:

$$\vec{F}_{el} = c \Delta l \vec{u}_0 \quad (137)$$

i $\Delta l = l - L$ - deformacija opruge

$\vec{u}_0$ - jedinični vektor pravca $M_i M_e$

tako da važi:

$$\delta A(\vec{F}_{el}, \vec{F}'_{el}) = c \Delta l \vec{u}_0 \cdot (\delta \vec{r}_i - \delta \vec{r}_e) \neq 0 \quad (137)$$

Dalje je:

$$\delta \vec{r}_i - \delta \vec{r}_e = \delta(\vec{r}_i - \vec{r}_e) = \delta \vec{M}_e \vec{M}_i = -\delta \vec{M}_i \vec{M}_e, \quad (138)$$

gde je:

$$\vec{M}_i \vec{M}_e = \vec{u}_0 \vec{M}_i \vec{M}_e = \vec{u}_0 l$$

$$\delta \vec{M}_i \vec{M}_e = \delta(\vec{u}_0 l) = \delta \vec{u}_0 l + \vec{u}_0 \delta l \quad (139)$$

U izrazu (139) $\delta \vec{u}_0$ je vektor upravan na $\vec{u}_0$, tj.:

$$\delta \vec{u}_0 \perp \vec{u}_0 \quad (\text{zato što je } d\vec{u}_0 \perp \vec{u}_0 \text{ i } d\vec{u}_0 \in \{\delta \vec{u}_0\}); \vec{u}_0 \cdot \delta \vec{u}_0 = 0 \quad (140)$$

$$\delta l = \delta(l - L) = \delta(\Delta l) \quad (\delta L = 0, L = \text{const}),$$

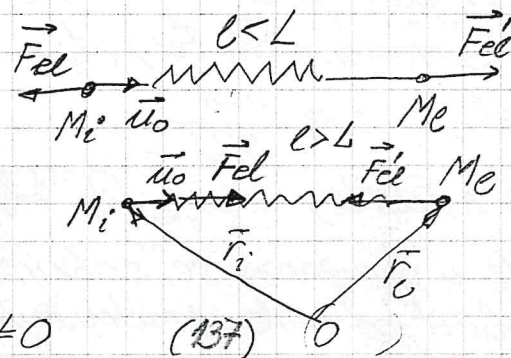
pa je

$$\delta \vec{M}_i \vec{M}_e = \delta \vec{u}_0 l + \vec{u}_0 \delta(\Delta l) \quad (141)$$

Zamenom (141) u (138) i (137), a s obzirom na (140) dobija se

$$\delta A(\vec{F}_{el}, \vec{F}'_{el}) = c \Delta l \vec{u}_0 \cdot (\delta \vec{u}_0 l + \vec{u}_0 \delta(\Delta l)),$$

$$\delta A(\vec{F}_{el}, \vec{F}'_{el}) = -c \Delta l \cdot \delta(\Delta l) = -\delta\left(\frac{c(\Delta l)^2}{2}\right) \quad (142)$$

Deformacija opruge Δl je funkcija generalisanih koordinata q_j :

$$\Delta l = \Delta l(q_1, q_2, \dots, q_j, \dots, q_n), \quad (143)$$

pa je:

$$\delta(\Delta l) = \frac{\partial(\Delta l)}{\partial q_1} \delta q_1 + \dots + \frac{\partial(\Delta l)}{\partial q_j} \delta q_j + \dots + \frac{\partial(\Delta l)}{\partial q_n} \delta q_n,$$

tj.:

$$\delta(\Delta l) = \sum_{j=1}^n \frac{\partial(\Delta l)}{\partial q_j} \delta q_j. \quad (144)$$

Zamenom (144) u (142) dobija se:

$$\delta'A(\vec{F}_el, \vec{F}_el') = -c\Delta l \sum_{j=1}^n \frac{\partial(\Delta l)}{\partial q_j} \delta q_j = \sum_{j=1}^n \left(-c\Delta l \frac{\partial(\Delta l)}{\partial q_j} \right) \delta q_j. \quad (145)$$

Ako se ima u vidu da je EVR sila određen preko generalisanih sila i veličina δq_j , onda veličine u zagradama u sumi (145) predstavljaju generalisane, elastične sile Q_j^{el} , tj. generalisane sile sistema $(\vec{F}_el, \vec{F}_el')$, tj.:

$$Q_j^{el} = -c\Delta l \frac{\partial(\Delta l)}{\partial q_j}, \quad (146)$$

$$\delta'A(\vec{F}_el, \vec{F}_el') = \sum_{j=1}^n Q_j^{el} \delta q_j.$$

Sile u oprugama se, s obzirom na činjenicu da je njihov EVR različit od nule, pridružuju aktivnim silama koje deluju na M. t

Generalisane potencijalne sile. - Aktivne sile $\vec{F}_{ri}^a$

$i=1, 2, \dots, N$ koje deluju na MS mogu se razložiti na nepotencijalne sile $\vec{F}_{ri}^{n.p}$ i potencijalne sile $\vec{F}_{ri}^p$, $i=1, 2, \dots, N$, gde je sa:

$\vec{F}_{ri}^{n.p}$ označena rezultanta nepotencijalnih sila koje deluju na tačku M_i materijalnog sistema,

a sa $\vec{F}_{ri}^p$ rezultanta potencijalnih (konzervativnih) sila u tački M_i .

Kako je, dakle,

$$\vec{F}_{ri}^a = \vec{F}_{ri}^p + \vec{F}_{ri}^{n.p}, \quad (148)$$

to je EVR aktivnih sila (108)

$$\delta'A^a = \delta'A^p + \delta'A^{n.p}, \quad (149)$$

gde je:

$$\delta'A^p = \sum_{i=1}^n \vec{F}_{ri}^p \cdot \delta \vec{r}_i = \sum_{j=1}^n Q_j^p \delta q_j \quad (150)$$

EVR potencijalnih sila koje deluju na MS

$$\delta A^{n.p} = \sum_{i=1}^N \vec{F}_{ri}^{n.p} \cdot \delta \vec{r}_i = \sum_{j=1}^n Q_j^{n.p} \delta z_j, \quad (151)$$

EVR nepotencijalnih sila koje deluju na MS

Kombinujući (108), (149), (150) i (151) dobija se da su generalisane aktivne sile Q_j^a :

$$Q_j^a = Q_j^{n.p} + Q_j^p, \quad (152)$$

gde su:

$$Q_j^{n.p} = \sum_{i=1}^N \vec{F}_{ri}^{n.p} \cdot \vec{e}_{j(12)} - \text{generalisane nepotencijalne sile} \quad (153)$$

$$Q_j^p = \sum_{i=1}^N \vec{F}_{ri}^p \cdot \vec{e}_{j(12)} - \text{generalisane potencijalne sile} \quad (154)$$

Međutim, generalisane potencijalne sile Q_j^p mogu se odrediti i pomoću potencijalne energije sistema. Kao što je poznato za potencijalne sile $\vec{F}_{ri}^p$ koje deluju u tačkama M_i materijalnog sistema moguće definisati funkciju potencijalne energije sistema u stacionarnom polju sila:

$$E_p = E_p(x_1, y_1, z_1, \dots, x_i, y_i, z_i, \dots, x_N, y_N, z_N), \quad (E_p = \Pi) \quad (155)$$

gde su (x_i, y_i, z_i) , $i=1..N$ Dekartove koordinate tačaka M_i MS u odnosu na DKS $Oxyz$. Sile $\vec{F}_i^p$ u DKS $Oxyz$ određene su tada izrazima:

$$\vec{F}_{ri}^p = -\text{grad}_i E_p, \text{ tj. } \vec{F}_{ri}^p = \left(-\frac{\partial E_p}{\partial x_i}\right) \vec{i} + \left(-\frac{\partial E_p}{\partial y_i}\right) \vec{j} + \left(-\frac{\partial E_p}{\partial z_i}\right) \vec{k}, \quad (156)$$

dok elementarni rad tih sila na ESP materijalnog sistema:

$$\delta A^p = \sum_{i=1}^N \vec{F}_{ri}^p \cdot d\vec{r}_i = \sum_{i=1}^N \text{grad}_i E_p \cdot d\vec{r}_i \Rightarrow \delta A^p = -dE_p \quad (157)$$

Kako su, pak, Dekartove koordinate x_i, y_i, z_i , $i=1..N$, prema (49) funkcija generalisanih koordinata, to se potencijalna energija sistema u stacionarnom polju sila (155) može dati u funkciji gen. koordinata z_j , $j=1, 2, \dots, n$:

$$E_p^* = E_p^*(z_1, z_2, \dots, z_n), \quad (158)$$

gde je:

$$E_p^*(z_1, z_2, \dots, z_n) = E_p(x_i(z_j), y_i(z_j), z_i(z_j)) \quad (159)$$

$$\frac{\partial E_p^*}{\partial z_j} = \sum_{i=1}^N \frac{\partial E_p}{\partial x_i} \frac{\partial x_i}{\partial z_j} + \frac{\partial E_p}{\partial y_i} \frac{\partial y_i}{\partial z_j} + \frac{\partial E_p}{\partial z_i} \frac{\partial z_i}{\partial z_j}$$

$$\text{tj. } \left[\frac{\partial E_p^*}{\partial z_j} \right] = \sum_{i=1}^N \text{grad}_i E_p \cdot \vec{e}_{j(12)} = - \sum_{i=1}^N \vec{F}_{ri}^p \cdot \vec{e}_{j(12)} \quad (160)$$

Imajući u vidu (154), iz (160) se dobijaju generalisane

potencijalne sile Q_j^p , u obliku:

$$Q_j^p = - \frac{\partial E_p^*}{\partial z_j} \quad (161)$$

Lako je sada pokazati da je EVR potencijalnih sila, $\delta'A^p$, određen elementarnom virtuelnom promenom funkcije potencijalne energije, δE_p^* , na posmatranom proizvoljnom EVP materijalnog sistema iz proizvoljnog položaja tog MS-a u konfiguracionom prostoru:

$$\delta'A^p = \sum_{j=1}^n Q_j^p \delta z_j = \sum_{j=1}^n \frac{\partial E_p^*}{\partial z_j} \delta z_j \Rightarrow \begin{cases} \delta'A^p = -\delta E_p^* \\ \delta'A_p = -(dE_p^*)_{\delta z_j \rightarrow \delta z_j} \end{cases} \quad (162)$$

Primer potencijalnih sila predstavljaju sile u oprugama. U primeru razmatranom u prethodnom delu određen je EVR unutrašnjih sila $(\vec{F}_{el}, \vec{F}'_{el})$ formulom (142):

$$\delta'A(\vec{F}_{el}, \vec{F}'_{el}) = -\delta \left(\frac{c(4l)^2}{2} \right),$$

pa je, s obzirom na (162), potencijalna energija sistema sila $(\vec{F}_{el}, \vec{F}'_{el})$:

$$E_p^*(\vec{F}_{el}, \vec{F}'_{el}) = \frac{1}{2} c(4l)^2, \quad (163)$$

gde je deformacija opruge $4l = 4l(z_j)$, tako da je i

$$E_p^*(\vec{F}_{el}, \vec{F}'_{el}) = E_p^*(z_j). \quad (164)$$

Generalizovane potencijalne elastične sile sistema $(\vec{F}_{el}, \vec{F}'_{el})$, su prema (161), (163):

$$Q_j^p = Q_j^{el} = - \frac{\partial E_p^*}{\partial z_j}, \quad (165)$$

$$Q_j^{el} = - \frac{\partial}{\partial z_j} \left(\frac{1}{2} c(4l)^2 \right) = -c \cdot 4l \cdot \frac{\partial(4l)}{\partial z_j} \quad (166)$$

Opšta jednačina statike. Lagranžev princip virtuelnih pomeranja

teorema. - Za ravnotežu mehaničkog sistema sa idealnim, geometrijskim, stacionarnim, zadržavajućim vezama, potrebno je i dovoljno da elementarni virtuelni rad aktivnih sila sistema bude jednak nuli, a pod uslovom da su brzine tačaka sistema u početnom trenutku jednake nuli.

Dokaz. - Posmatra se VMS sa idealnim GSŽ vezama (46), koji se pod dejstvom aktivnih sila, $\vec{F}_i^a$, $i=1, \dots, N$ nalazi u stanju ravnoteže. Primenom principa oslobađanja od veza, dejstvo veza

se zamenjuje dejstvom odgovarajućih reakcija veza, tako da u ravnotežnom položaju MS-a, u kome su brzine $\vec{v}_i$ tačaka M_i jednake nuli, $\vec{v}_i(t_0) = \vec{v}_i(t) = 0$, rezultanta aktivnih sila $\vec{F}_i^a$ koja deluje na bilo koju tačku M_i mora biti uravnotežena rezultantom idealnih reakcija veza u njoj: $\vec{R}_i = \vec{N}_i$. Na osnovu toga sledi da moraju biti zadovoljene jednačine ravnoteže:

$$\vec{F}_i^a + \vec{N}_i = 0, \quad \vec{v}_i(t) = \vec{v}_i(t_0) = 0, \quad i = 1, \dots, N. \quad (164)$$

Neka MS u okolini položaja ravnoteže koji je u prostoru gen. koordinata $q_j, j=1, \dots, n$ određen vrednostima $q_j = 0$, izvrši proizvoljno

$$EVP: \delta \vec{r}_i = \sum_{j=1}^n \delta q_j \vec{e}_j(r_i), \quad i = 1, \dots, N, \quad (165)$$

gde su δq_j proizvoljni elementarni virtuelni priraštaji vrednosti gen. koordinata q_j materijalnog sistema u ravnotežnom položaju.

Skalarnim množenjem leve i desne strane svake od jednačina (164) sa odgovarajućim vektorom EVP, $\delta \vec{r}_i$, i njihovim sabiranjem, dobija se:

$$\sum_{i=1}^N (\vec{F}_i^a + \vec{N}_i) \cdot \delta \vec{r}_i \Rightarrow \sum_{i=1}^N \vec{F}_i^a \cdot \delta \vec{r}_i + \sum_{i=1}^N \vec{N}_i \cdot \delta \vec{r}_i = 0, \quad (166)$$

gde je prema (119): $\delta A^{R.V} = \sum_{i=1}^N \vec{N}_i \cdot \delta \vec{r}_i = 0$, tako da iz (166)

$$\text{sledi jednačina: } \boxed{\sum_{i=1}^N \vec{F}_i^a \cdot \delta \vec{r}_i = 0}. \quad (167)$$

Jed. (167) predstavlja opštu jednačinu statike i njome je iskazan stav da je elementarni virtuelni rad aktivnih sila na EVP materijalnog sistema, čije je kretanje ograničeno idealnim GSŽ-vezama, u položaju ravnoteže, jednak nuli. (Napomena: Opšta jed. statike (167) važi, generalno, za svaki MS sa idealnim, zadržavajućim vezama bilo koje vrste).

S druge strane, kako je: $\delta A^a = \sum_{i=1}^N \vec{F}_i^a \cdot \delta \vec{r}_i = \sum_{j=1}^n Q_j^a \delta q_j$, to se jednačina

(167) u prostoru gen. koordinata q_j materijalnog sistema sa idealnim GSŽ-vezama, može napisati u obliku:

$$\boxed{\sum_{j=1}^n Q_j^a \delta q_j = 0} \Leftrightarrow Q_1^a \delta q_1 + Q_2^a \delta q_2 + \dots + Q_j^a \delta q_j + \dots + Q_n^a \delta q_n = 0 \quad (168)$$

Kako su veličine $\delta q_j, j=1, 2, \dots, n$ u (168) međusobno nezavisne, to će (168) biti, prema ( ), zadovoljena ako i samo ako su sve generalisane sile $Q_j^a, j=1, \dots, n$, jednake nuli, tj.:

$$\boxed{Q_j^a = 0, \quad j = 1, 2, \dots, n} \quad (169)$$

Dakle, u položaju ravnoteže materijalnog sistema na idealnim GSŽ-vezama (46) sve generalisane aktivne sile u prostoru generalisanih koordinata $q_j, j=1, \dots, n$ tog materijalnog sistema, su jednake nuli.

Na ovaj način dokazana je potrebnost uslova (164) da bi važila, opšta jednačina statike (167) i njene posledice (169) za materijalni sistem na idealnim GSŽ-vezama.

Dokaz dovoljnosti uslova teoreme za slučaj kada je kretanje MS-a ograničeno idealnim GSŽ-vezama zasniva se na dokazu sledećeg stava: Ako je $\sum_{i=1}^n \vec{F}_i^a \cdot \delta \vec{r}_i = 0$ i ako su $t_0 = 0$ brzine tačaka M materijalnog sistema jednake nuli, $\vec{v}_i(t_0) = 0$, tada će brzine $\vec{v}_i$ tačaka tog sistema biti jednake nuli, počev od trenutka $t_0 = 0$, na neograničeno vreme.

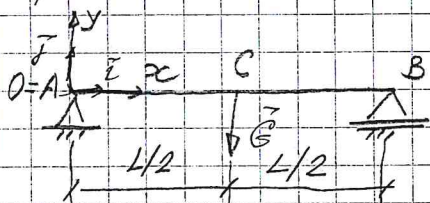
(Dokaz ovog stava videti u preporučenim udžbenicima)

Ako su aktivne sile koje deluju na posmatrani VMS u položaju ravnoteže, potencijalne, jednačine ravnoteže (169) dobijaju oblik:

$$\frac{\partial E_p}{\partial z_j} = 0, \quad j = 1, 2, \dots, n \quad (170)$$

Sistemi jednačina (169) i (170) predstavljaju uslove koje moraju da zadovolje aktivne sile koje deluju na posmatrani VMS u položaju ravnoteže, a koji ima slobodu kretanja i čiji je broj stepeni slobode n . Isti sistemi jednačina mogu poslužiti za određivanje reakcija idealnih GSŽ veza u položaju ravnoteže VMS-a koji nema slobodu kretanja ($n=0$). U tom slučaju VMS treba osloboditi veza, reakcije idealnih GSŽ-veza dodati sistemu aktivnih sila, uvesti EVP materijalnog sistema, tada, oslobođenog veza, u okolini položaja ravnoteže tog materijalnog sistema, odrediti EVR svih aktivnih sila i reakcija veza na ovom EVP materijalnog sistema i formirati opštu jednačinu statike (167), odnosno sistem jednačina (169).

Primer. Homogena greda težine G i dužine L vezana je, u vertikalnoj ravni, krajem A nepokretnim cilindričnim zglobovom, a krajem B pokretnim cilindričnim zglobovom. Odrediti reakcije veza.

U vertikalnoj ravni, u tački A uveden je KS Oxy . Telo AB je materijalni sistem čije je kretanje ograničeno vezama, tako što je ograničeno kretanje njegovih

tačaka A, B koje su u kontaktu sa vezama.

Jednačine zgloba u tački A, a u KS Oxy su 2 jednačine:

$$O_A = 0 \quad i \quad Y_A = 0, \quad (171)$$

a jednačina pokretnog, u pravcu ose Ox , zgloba B, jedna

jednaciina : $Y_B = 0$ (172)

Kada se uklone veze, zglobovi A i B, štap AB postaje slobodan i kao slobodan on ima 3 stepena slobode, s obzirom na činjenicu da on tada može da vrši ravno kretanje u ravni Oxy. Broj stepeni slobode vezanog štapa AB je $n=0$, tj. on nema slobodu kretanja, s obzirom na činjenicu da je njegovo kretanje ograničeno sa 3 veze (171) i (172), kao i da je:

$$n = 3 - l, \quad (n = 3 - 3 = 0)$$

Za generalisane koordinate štapa oslobođenog veza biće usvojene, kao i uvek kada telo vrši ravno kretanje, veličine:

$$Q_1 = x_A, \quad Q_2 = y_A, \quad Q_3 = \varphi.$$

EVP tela AB kao slobodnog u odnosu na položaj ravnotežic odredeno je ^(proizvoljnim) elementarnim virtuelnim priraštajima gen.

koordinata:

$$\delta Q_1 = \delta x_A, \quad \delta Q_2 = \delta y_A \quad \text{ i } \quad \delta Q_3 = \delta \varphi,$$

gde $\delta \varphi$ određuje elementarnu virtuelnu rotaciju tela oko ose Az i gde je $\delta \vec{\varphi} = \delta \varphi \vec{k}$ vektor te elementarne virtuelne rotacije.

Pošto je štap AB oslobođen veza u tačkama A i B uvedene su reakcije zglobova A i B: $\vec{R}_A = X_A \vec{i} + Y_A \vec{j}$ i $\vec{R}_B = Y_B \vec{j}$,

tako da na telo ^(kada) deluje sistem sila $(\vec{R}_A, \vec{R}_B, \vec{G})$. EVR ovog sistema sila prema opštoj jednačini statike je jednak nula, tj. važi:

$$\delta A(\vec{G}) + \delta A(\vec{R}_A) + \delta A(\vec{R}_B) = 0,$$

odnosno

$$\vec{G} \cdot \delta \vec{r}_G + \vec{R}_A \cdot \delta \vec{r}_A + \vec{R}_B \cdot \delta \vec{r}_B = 0, \quad (173)$$

gde su: $\delta \vec{r}_A, \delta \vec{r}_B$ i $\delta \vec{r}_G$ EVP napadnih tačaka A, B i C sila $\vec{R}_A, \vec{R}_B$ i $\vec{G}$.

EVP tačke A izračeno preko velicina $\delta Q_j, j=1,2,3$ je:

$$\delta \vec{r}_A = \delta x_A \vec{i} + \delta y_A \vec{j}, \quad (174)$$

EVP tačka B tela čije je virtualno kretanje ravno kretanje biće određeno relacijom:

$$\delta \vec{r}_B = \delta \vec{r}_A + \delta \vec{r}_B^A, \quad (175)$$

gde je: $\delta \vec{r}_B^A = \delta \vec{\varphi} \times \vec{AB} = \delta \varphi \vec{L} \vec{j}$, EVP tačka B usled rotacije tela oko ose Ax, pa je:

$$\delta \vec{r}_B = \delta x_A \vec{i} + \delta y_A \vec{j} + \delta \varphi \vec{L} \vec{j} \Rightarrow \boxed{\delta \vec{r}_B = \delta x_A \vec{i} + (\delta y_A + \delta \varphi L) \vec{j}} \quad (176)$$

Analogno ovome određuje se EVP tačka C:

$$\delta \vec{r}_C = \delta \vec{r}_A + \delta \vec{r}_C^A, \quad \delta \vec{r}_C^A = \delta \vec{\varphi} \times \vec{AC} = \delta \varphi \frac{L}{2} \vec{j}, \quad (176')$$

odnosno:

$$\delta \vec{r}_C = \delta x_A \vec{i} + \delta y_A \vec{j} + \frac{\delta \varphi L}{2} \vec{j} \Rightarrow \boxed{\delta \vec{r}_C = \delta x_A \vec{i} + (\delta y_A + \frac{\delta \varphi L}{2}) \vec{j}} \quad (178)$$

Zamenom izraza za sile: $\vec{R}_A = X_A \vec{i} + Y_A \vec{j}$, $\vec{R}_B = Y_B \vec{j}$ i $\vec{G} = -G \vec{j}$, kao i izraza (174), (175) i (176) za EVP tačke A, B, C u opštu jednačinu statike (173) dobija se:

$$(-G \vec{j}) \cdot [\delta x_A \vec{i} + (\delta y_A + \frac{\delta \varphi L}{2}) \vec{j}] + (X_A \vec{i} + Y_A \vec{j}) \cdot (\delta x_A \vec{i} + \delta y_A \vec{j}) + (Y_B \vec{j}) \cdot [\delta x_A \vec{i} + (\delta y_A + \delta \varphi L) \vec{j}] = 0$$

$$G: -G(\delta y_A + \frac{\delta \varphi L}{2}) + X_A \delta x_A + Y_A \delta y_A + Y_B(\delta y_A + \delta \varphi L) = 0$$

odnosno

$$\boxed{X_A \delta x_A + (-G + Y_A) \delta y_A + (-\frac{GL}{2} + Y_B L) \delta \varphi = 0} \quad (177)$$

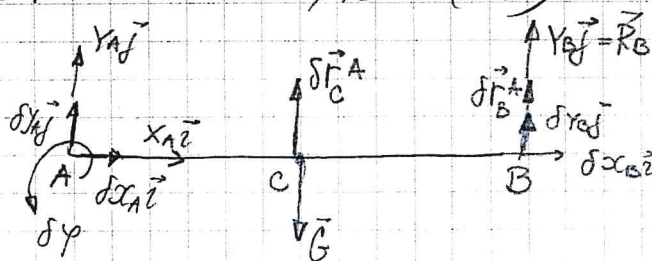
Kako su veličine δx_A , δy_A i $\delta \varphi$ nezavisne, to će (177)

biti zadovoljeno ako je:

$$Q_1 = X_A = 0 \quad (178)$$

$$Q_2 = -G + Y_A = 0 \quad (179)$$

$$Q_3 = -\frac{GL}{2} + Y_B L = 0 \quad (180)$$

Jednačine (178), (179) i (180) predstavljaju uslove ravnoteže proizvoljnog ravnog sistema sila ($\sum X_i = 0$, $\sum Y_i = 0$, $\sum M_{O_i} = 0$) i iz njih slede tražene reakcije veza: $X_A = 0$, $Y_A = G$ i $Y_B = \frac{G}{2}$.

Napomena. - Izrazi $\delta \vec{r}_B$ i $\delta \vec{r}_C$, (175) i (176) po strukturi su analogni izrazima za elementarna stvarna pomeranja tačke B i C, $d\vec{r}_B$ i $d\vec{r}_C$, na nekom proizvoljnom intervalu vremena beskonačno male dužine dt .

Naime, tako je, npr., brzina tačke B u nekom trenut-

ku t : $\vec{v}_B = \vec{v}_A + \vec{v}_B^A$, tj: $\frac{d\vec{r}_B}{dt} = \frac{d\vec{r}_A}{dt} + \frac{d\vec{r}_B^A}{dt}$,

to će ESP tačke B u trenutku t a na intervalu vremena dužine dt biti:

$$d\vec{r}_B = d\vec{r}_A + d\vec{r}_B^A, \quad (181)$$

gde je:

$$d\vec{r}_B^A = \vec{v}_B^A dt = ((\dot{\varphi} \vec{k}) \times \vec{AB}) dt = (d\varphi \vec{k}) \times \vec{AB},$$

$$\text{tj. } d\vec{r}_B^A = d\varphi \times \vec{AB} \quad (181')$$

i $\dot{\varphi} \vec{k} = \vec{\omega}$ - vektor ugaone brzine usled rotacije oko ose Až.

Upoređivanjem izraza (175) i (175') sa (181) i (181') vidi se

ovi poslednji dobijaju tako što se u (181) i (181') operator diferenciranja „ d “ zameni operatorom sinhronog variranja „ δ “.

Ovo je potpuno legalno, s obzirom na činjenicu da je za

VMS čije je kretanje ograničeno GSI-vezano, jedno od elementarnih virtuelnih pomeranja elementarno stvarno pomeranje tog sistema u trenutku t .

Generalisane sile inercije.- Sistem sila inercije materijalnog sistema tačaka $M_i, i=1, 2, \dots, N$, čine sile inercije tih tačaka:

$$\vec{F}_i^{\text{in}} = -m_i \vec{a}_i, \quad i=1, 2, \dots, N, \quad (182)$$

gde su $\vec{a}_i = \frac{d^2 \vec{r}_i}{dt^2}$ ubrzanja tačaka MS-a. Da bismo došli do izraza generalisane sile inercije (generalisane inercijalne sile) $Q_j^{\text{in}}, j=1, 2, \dots, n$, podsetimo se da su u konfiguracionom prostoru konačne jednočine kretanja MS-a dade sa (63): $q_j = q_j(t), j=1, 2, \dots, n$, a da je njegov položaj u odnosu na pol O , u svakom trenutku t određen tada vektorima (51):

$\vec{r}_i = \vec{r}_i(q_1, \dots, q_j, \dots, q_n), i=1, 2, \dots, N$. Brzine $\vec{v}_i$ tačaka M_i materijalnog sistema, takođe, su tada određene izrazima (69):

$$\vec{v}_i = \vec{v}_i(q_j, \dot{q}_j) = \sum_{j=1}^n \dot{q}_j \vec{C}_{j(i)}(q_k) = \dot{q}_1 \vec{C}_{1(i)} + \dot{q}_2 \vec{C}_{2(i)} + \dots + \dot{q}_j \vec{C}_{j(i)} + \dots + \dot{q}_n \vec{C}_{n(i)}$$

gde su prema (66) i (67): $\vec{C}_{j(i)} = \frac{\partial \vec{r}_i}{\partial q_j}$ i $\vec{C}_{j(i)} = \vec{C}_{j(i)}(q_k)$. Kao što se vidi iz (69) brzine $\vec{v}_i$ tačaka MS-a, su funkcija $2n$ međusobno nezavisnih parametara: n generalisanih koordinata i n generalisanih brzina $\dot{q}_j = dq_j/dt$. Kako brzine $\vec{v}_i$ tačaka MS-a zavise od generalisanih brzina $\dot{q}_j, j=1, 2, \dots, n$ na linearan način, to iz (69) sledi sledeća relacija:

$$\frac{\partial \vec{v}_i}{\partial \dot{q}_j} = \vec{C}_{j(i)} \Rightarrow \boxed{\frac{\partial \vec{v}_i}{\partial \dot{q}_j} = \frac{\partial \vec{r}_i}{\partial q_j}} \quad (183)$$

Takođe iz izraza (69) je:

$$\frac{\partial \vec{v}_i}{\partial q_k} = \frac{\partial}{\partial q_k} \left(\sum_{j=1}^n \dot{q}_j \vec{C}_{j(i)} \right) = \sum_{j=1}^n \dot{q}_j \frac{\partial \vec{C}_{j(i)}}{\partial q_k}, \quad (184)$$

gde je:

$$\frac{\partial \vec{C}_{j(i)}}{\partial q_k} = \frac{\partial}{\partial q_k} \left(\frac{\partial \vec{r}_i}{\partial q_j} \right) = \frac{\partial}{\partial q_j} \left(\frac{\partial \vec{r}_i}{\partial q_k} \right) \Rightarrow \frac{\partial \vec{C}_{j(i)}}{\partial q_k} = \frac{\partial \vec{C}_{k(i)}}{\partial q_j} \quad (185)$$

pravilo komutacije parcijalnih izvoda
neprekidnih funkcija

$$i \quad \frac{d \vec{C}_{k(i)}}{dt} = \sum_{j=1}^n \frac{\partial \vec{C}_{k(i)}}{\partial q_j} \dot{q}_j \quad (186)$$

Vodeći računa o (185) i (186), izraz (184) postaje:

$$\frac{\partial \vec{v}_i}{\partial q_k} = \sum_{j=1}^n \dot{q}_j \frac{\partial \vec{C}_{k(i)}}{\partial q_j} = \frac{d \vec{C}_{k(i)}}{dt}, \text{ tj. } \frac{\partial \vec{v}_i}{\partial q_k} = \frac{d}{dt} \left(\frac{\partial \vec{r}_i}{\partial q_k} \right),$$

i zamenom oznake indeksa k sa j radi saobražnosti sa (183), konačno

dobija oblik:

$$\left[\frac{\partial \vec{v}_i}{\partial \dot{q}_j} = \frac{d}{dt} \frac{\partial \vec{r}_i}{\partial \dot{q}_j} \right]. \quad (187)$$

Izrazima (183) i (187) određeni su parcijalni izvodi brzina $\vec{v}_i = \vec{v}_i(q_j, \dot{q}_j)$ po nezavisnim promenljivim q_j i $\dot{q}_j$ preko odgovarajućih izvoda vektora položaja $\vec{r}_i = \vec{r}_i(q_j)$.

Pređimo sada na određivanje generalisanih sila inercije.

Kao i u svim do sada razmatranim slučajevima generalisane sile inercije Q_j^{in} , mogu se odrediti iz EVR sila inercije $\vec{F}_i^{in}$ na proizvoljnom EVP materijalnog sistema u bilo kom trenutku t :

$$\delta A^{in} = \sum_{i=1}^N \vec{F}_i^{in} \cdot \delta \vec{r}_i = \sum_{i=1}^N (-m_i \cdot \vec{a}_i) \cdot \delta \vec{r}_i \quad (188)$$

Vodeći računa da je:

$$\sum_{i=1}^N (-m_i \vec{a}_i) \cdot \delta \vec{r}_i = - \sum_{i=1}^N m_i \frac{d\vec{v}_i}{dt} \cdot \sum_{j=1}^n \frac{\partial \vec{r}_i}{\partial \dot{q}_j} \delta \dot{q}_j = - \sum_{i=1}^N \sum_{j=1}^n m_i \frac{d\vec{v}_i}{dt} \cdot \frac{\partial \vec{r}_i}{\partial \dot{q}_j} \delta \dot{q}_j$$

koriste se
pravila
na str. 23
za dvostruke
sume!!!

$$\text{tj. } \sum_{i=1}^N m_i \vec{a}_i \cdot \delta \vec{r}_i = - \sum_{j=1}^n \delta \dot{q}_j \left(\sum_{i=1}^N m_i \frac{d\vec{v}_i}{dt} \cdot \frac{\partial \vec{r}_i}{\partial \dot{q}_j} \right) \Rightarrow \left[- \sum_{i=1}^N m_i \vec{a}_i \cdot \delta \vec{r}_i = - \sum_{j=1}^n \delta \dot{q}_j \left(\sum_{i=1}^N m_i \frac{d\vec{v}_i}{dt} \cdot \frac{\partial \vec{r}_i}{\partial \dot{q}_j} \right) \right] \quad (189)$$

i zamenom (189) u (188) dobije se EVR sila inercije u obliku.

$$\delta A^{in} = - \sum_{j=1}^n \delta \dot{q}_j \left(\sum_{i=1}^N m_i \frac{d\vec{v}_i}{dt} \cdot \frac{\partial \vec{r}_i}{\partial \dot{q}_j} \right). \quad (190)$$

Kako je EVR odgovarajućih sila, generalno, rad generalisanih sila tog sistema sila na elementarnim virtuelnim promenama, δq_j , generalisanih koordinata q_j materijalnog sistema u trenutku t , to i za sistem inercijalnih sila, $\vec{F}_i^{in}$ važi:

$$\delta A^{in} = \sum_{j=1}^n Q_j^{in} \delta q_j, \quad Q_j^{in} = \sum_{i=1}^N \vec{F}_i^{in} \cdot \frac{\partial \vec{r}_i}{\partial \dot{q}_j} \quad (191)$$

Poređenjem (190) i (191) sledi da su generalisane sile inercije određene izrazima:

$$\left[Q_j^{in} = - \sum_{i=1}^N m_i \frac{d\vec{v}_i}{dt} \cdot \frac{\partial \vec{r}_i}{\partial \dot{q}_j} \right] \quad j=1, 2, \dots, n \quad (192)$$

Dalja transformacija izraza (192) za Q_j^{in} sledi iz činjenice da se opšti član sume u (192):

$$\begin{aligned}
 m_i \frac{d\vec{v}_i}{dt} \cdot \frac{\partial \vec{r}_i}{\partial \dot{q}_j} &= \frac{d}{dt} \left(m_i \vec{v}_i \cdot \frac{\partial \vec{r}_i}{\partial \dot{q}_j} \right) - m_i \vec{v}_i \cdot \frac{d}{dt} \left(\frac{\partial \vec{r}_i}{\partial \dot{q}_j} \right) \quad \begin{matrix} (183) \\ (187) \end{matrix} \\
 &= \frac{d}{dt} \left(m_i \vec{v}_i \cdot \frac{\partial \vec{v}_i}{\partial \dot{q}_j} \right) - m_i \vec{v}_i \cdot \frac{\partial \vec{v}_i}{\partial \dot{q}_j} \quad \begin{matrix} \text{korisćeno} \\ \frac{d\vec{a} \cdot \vec{b}}{dt} = \frac{d}{dt}(\vec{a} \cdot \vec{b}) - \vec{a} \cdot \frac{d\vec{b}}{dt} \\ \vec{a} = \vec{v}_i, \vec{b} = \frac{\partial \vec{r}_i}{\partial \dot{q}_j} \end{matrix} \\
 &= \frac{d}{dt} \left[\frac{\partial}{\partial \dot{q}_j} \left(\frac{1}{2} m_i v_i^2 \right) \right] - \frac{\partial}{\partial \dot{q}_j} \left(\frac{1}{2} m_i v_i^2 \right) \quad \begin{matrix} \text{korisćeno:} \\ \frac{\partial}{\partial \dot{q}_j} (v_i^2) = \frac{\partial}{\partial \dot{q}_j} (\vec{v}_i \cdot \vec{v}_i) = 2 \vec{v}_i \cdot \frac{\partial \vec{v}_i}{\partial \dot{q}_j} \\ \frac{\partial}{\partial \dot{q}_j} (v_i^2) = \frac{\partial}{\partial \dot{q}_j} (\vec{v}_i \cdot \vec{v}_i) = 2 \vec{v}_i \cdot \frac{\partial \vec{v}_i}{\partial \dot{q}_j} \end{matrix}
 \end{aligned}$$

tj. da je:

$$\left[m_i \frac{d\vec{v}_i}{dt} \cdot \frac{\partial \vec{r}_i}{\partial \dot{q}_j} - \frac{d}{dt} \frac{\partial E_{ki}}{\partial \dot{q}_j} - \frac{\partial E_{ki}}{\partial \dot{q}_j} \right] \quad (193)$$

gde je: $E_{ki} = \frac{1}{2} m_i v_i^2$ - kinetička energija tačke M_i materijalnog sistema (E_{ki} ili T_i)

Zamenom (193) u (192) dobija se:

$$Q_j^m = - \sum_{i=1}^N \left(\frac{d}{dt} \frac{\partial E_{ki}}{\partial \dot{q}_j} - \frac{\partial E_{ki}}{\partial \dot{q}_j} \right) = - \left[\frac{d}{dt} \frac{\partial}{\partial \dot{q}_j} \left(\sum_{i=1}^N E_{ki} \right) - \frac{\partial}{\partial \dot{q}_j} \sum_{i=1}^N E_{ki} \right],$$

odnosno:

$$\left[Q_j^m = - \left[\frac{d}{dt} \frac{\partial E_k}{\partial \dot{q}_j} - \frac{\partial E_k}{\partial \dot{q}_j} \right] \right], \quad (194)$$

gde je:

$$E_k = \sum_{i=1}^N E_{ki} \quad \text{kinetička energija materijalnog sistema} \quad (E_k \rightarrow T) \quad (195)$$

Opšta jednačina dinamike - Lagranž-Dalamberov princip virtuelnih pomeranja

Teorema. - Kretanje materijalnog sistema po idealnim, održavajućim vezama zadovoljava jednačinu.

$$\sum_{i=1}^N (\vec{F}_i^a + \vec{F}_i^{in}) \cdot \delta \vec{r}_i = 0. \quad (196)$$

Dokaz.

Kretanje tačka M_i vezanog materijalnog sistema opisano je drugim Njutnovim zakonom:

$$m_i \vec{a}_i = \vec{F}_i^a + \vec{N}_i, \quad i=1..N \quad (197)$$

odnosno jednačinama Dalamberovog principa:

$$\vec{F}_i^a + \vec{N}_i + \vec{F}_i^{in} = 0, \quad i=1..N \quad (198)$$

gde su kao i do sada $\vec{N}_i$ rezultant^(reakcija) idealnih, zadržavajućih, spoljašnjih i unutrašnjih, veza. Skalarnim množenjem levik i desnik strana jednačina (198) odgovarajućim vektorom virtuelnog pomeraња $\delta \vec{r}_i$ i njihovim sabiranjem, dobija se do jednačine:

$$\sum_{i=1}^N (\vec{F}_{ri}^a + \vec{N}_i + \vec{F}_{i1}^m) \cdot \delta \vec{r}_i = 0,$$

odnosno:

$$\sum_{i=1}^N (\vec{F}_{ri}^a + \vec{F}_{i1}^m) \cdot \delta \vec{r}_i + \sum_{i=1}^N \vec{N}_i \cdot \delta \vec{r}_i = 0. \quad (199)$$

U slučaju idealnih, zadržavajućih veza, kako je to pokazano na primeru idealnih, geometrijskih, stacionarnih, zadržavajućih veza, EVR reakcija takvih veza, $\vec{R}_i = \vec{N}_i$, na proizvoljnom EVP materijalnog sistema u bilo kom trenutku t , jednak je nuli, tj. važi (119), pa jednačina (199) dobija oblik (196)

$$\boxed{\sum_{i=1}^N (\vec{F}_{ri}^a + \vec{F}_{i1}^m) \cdot \delta \vec{r}_i = 0} \quad (196)$$

Jednačina (196) naziva se opšta jednačina dinamike. Ova jednačina izražava činjenicu da je pri proizvoljnom EVP materijalnog sistema po ~~isto~~ idealnim, zadržavajućim vezama (dakle i po idealnim geometrijskim stacionarnim, zadržavajućim vezama), zbir EVR svih aktivnih sila i njima pridodatih sila inercije na tom EVP materijalnog sistema, jednak nuli.

U slučaju kada veze nisu idealne, a materijalni sistem nije neizmennyj (sadrži opruge kao veze), EVR sila trenja i sila u oprugama na uočnom EVP materijalnog sistema po vezama pridobija se EVR-u aktivnih sila.

S druge strane, kako je prema ( ) i ( ) :

$$\delta' A^a = \sum_{i=1}^N \vec{F}_{ri}^a \cdot \delta \vec{r}_i = \sum_{j=1}^n Q_j^a \cdot \delta \vec{r}_j; \quad \delta' A^m = \sum_{i=1}^N \vec{F}_{i1}^m \cdot \delta \vec{r}_i = \sum_{j=1}^n Q_j^m \cdot \delta \vec{r}_j$$

to se opšta jednačina dinamike (196) može dati u obliku:

$$\boxed{\sum_{j=1}^n (Q_j^a + Q_j^m) \cdot \delta \vec{r}_j = 0} \quad (200)$$

U slučaju kada je kretanje MS-a ograničeno geometrijskim zadržavajućim vezama, a $\delta \dot{q}_j, j=1..n$ predstavljaju varijacije generalisanih koordinata $q_j, j=1,2..n$ materijalnog sistema, dakle, međusobno nezavisne veličine, jednačina (200) biće prema (1) zadovoljena samo ako je koeficijent uz svako $\delta \dot{q}_j$ u njoj, jednak nuli, tj. ako važi:

$$\boxed{Q_j^a + Q_j^{in} = 0} \quad j=1,2..n \quad (201)$$

Sistem od n jednačina (201) je ekvivalentan opštoj jednačini dinamike (196), odnosno, opštoj jednačini dinamike u generalisanim koordinatama (200), a za MS čije je kretanje ograničeno geometrijskim zadržavajućim vezama. Ovakav oblik jednačina pogodan je za određivanje kretanja navedenih materijalnih sistema, tj. funkcija $q_j = q_j(t), j=1,2..n$, za poznate početne uslove: $q_{j0} = q_j(t_0)$ i $\dot{q}_{j0} = \dot{q}_j(t_0)$, a u slučaju kada su geometrijske zadržavajuće veze idealne. Ovo zbog toga što jednačine (201) tada ne sadrže generalisane reakcije veza.

Lagranževe jednačine druge vrste

Za materijalni sistem čije je kretanje ograničeno geometrijskim zadržavajućim vezama, u prostoru generalisanih koordinata $q_j, j=1..n$, tog materijalnog sistema, važe jednačine (201), u kojima su generalisane sile inercije date izrazima (194):

$$Q_j^{in} = - \left[\frac{d}{dt} \frac{\partial E_k}{\partial \dot{q}_j} - \frac{\partial E_k}{\partial q_j} \right].$$

Zamenom (194) u (201) dobija se sistem jednačina:

$$\boxed{\frac{d}{dt} \frac{\partial E_k}{\partial \dot{q}_j} - \frac{\partial E_k}{\partial q_j} = Q_j^a} \quad j=1..n \quad (202)$$

Jednačine (202) nazivaju se Lagranževe jednačine druge vrste, za MS čije kretanje ograničeno geometrijskim zadržavajućim vezama.

Potrebno je još jednom naglasiti da je kretanje posmatrane klase materijalnih sistema opisano sa n Lagranževih jednačina druge vrste (202), gde je n broj stepeni slobode posmatranog materijalnog sistema, kao i da u jednačinama (202) ne figurišu generalisane reakcije veza, ako su veze idealne. U slučaju da je materijalni sistem izmenljiv, kao i da se kreće po realnim vezama, generalisane sile u oprugama i generalisane sile trenja potrebno je pridružiti generalisanim aktivnim silama.

Prednost jednačina (202) u odnosu na druge metode i jednačine kretanja materijalnih sistema, ogleda se i u tome što broj ovih jednačina ne zavisi od broja materijalnih tačaka, odnosno tela posmatranog materijalnog sistema, već isključivo o broju stepeni slobode MS.

Specijalno, u slučaju MS-a koji su ovde razmatrani, tj. materijalni sistemi čije je kretanje ograničeno geometrijskim, stacionarnim, zadržavajućim vezama, brzine tačaka M_i tog sistema su date sa (69):

$$\vec{v}_i = \vec{v}_i(\dot{q}_j, \dot{q}_k) = \sum_{j=1}^n \dot{q}_j \vec{C}_j(i),$$

tj. ne zavise eksplicitno od vremena, s obzirom da ni vektori položaja tih tačaka ne zavise eksplicitno od vremena: $\vec{r}_i = \vec{r}_i(q_j)$.

Ovo ima za posledicu da kinetička energija ovih materijalnih sistema:

$$E_k = \sum_{i=1}^N E_{ki} = \frac{1}{2} \sum_{i=1}^N m_i \vec{v}_i \cdot \vec{v}_i,$$

predstavlja kvadratnu formu generalisanih generalisanih brzina

$$\dot{q}_j, j=1 \dots n.$$

Naravno, kinetička energija sistema je:

$$E_k = \frac{1}{2} \sum_{i=1}^N m_i \left(\sum_{j=1}^n \dot{q}_j \vec{C}_j(i) \right) \cdot \left(\sum_{k=1}^n \dot{q}_k \vec{C}_k(i) \right) = \frac{1}{2} \sum_{i=1}^N \sum_{j=1}^n \sum_{k=1}^n m_i \vec{C}_j(i) \cdot \vec{C}_k(i) \dot{q}_j \dot{q}_k \Rightarrow$$

$$\Rightarrow E_k = \frac{1}{2} \sum_{j=1}^n \sum_{k=1}^n \underbrace{\sum_{i=1}^N m_i \vec{C}_j(i) \cdot \vec{C}_k(i)}_{\vec{v}_i} \dot{q}_j \dot{q}_k = \frac{1}{2} \sum_{j=1}^n \sum_{k=1}^n \dot{q}_j \dot{q}_k \left(\sum_{i=1}^N m_i \vec{C}_j(i) \cdot \vec{C}_k(i) \right) \quad (203)$$

i' uvođenjem koeficijenta inercije: u (203):

$$a_{jk} = \sum_{i=1}^N m_i \vec{c}_{j(i)} \cdot \vec{c}_{k(i)} = \sum_{i=1}^N m_i \frac{\partial \vec{r}_i}{\partial q_j} \cdot \frac{\partial \vec{r}_i}{\partial q_k} \quad (204)$$

može se napisati u obliku:

$$\boxed{E_k(q_r, \dot{q}_r) = \frac{1}{2} \sum_{j=1}^n \sum_{k=1}^n a_{jk} \dot{q}_j \dot{q}_k} \quad a_{jk}, r = 1, 2, \dots, n \quad (205)$$

Kako su koeficijenti inercije funkcija generalisanih koordinata $q_j, j=1, n$, to je prema (205) i kinetička energija MS čije je kretanje ograničeno GSZ-vezama funkcija i generalisanih koordinata i generalisanih brzina na kvadratni način.

Za $n=2$ izraz za E_k prema (205) glasi:

$$E_k(q_j, \dot{q}_j) = \frac{1}{2} (a_{11} \dot{q}_1^2 + a_{12} \dot{q}_1 \dot{q}_2 + a_{21} \dot{q}_2 \dot{q}_1 + a_{22} \dot{q}_2^2)$$

Takođe, koeficijenti inercije a_{jk} , kao koeficijenti kvadratne forme kinetičke energije materijalnog sistema, su simetrični u odnosu na svoje indekse: $a_{jk} = a_{kj}$. Priroda ovih koeficijenata zavisi od prirode generalisanih koordinata q_j i q_k , tj. generalisanih brzina $\dot{q}_j$ i $\dot{q}_k$ koje množe koeficijent inercije a_{jk} .

Npr., ako gen. koordinate q_j i q_k predstavljaju linearno pomeranje, veličina a_{jk} ima dimenziju mase; ako su q_j i q_k ugaone koordinate, veličina a_{jk} ima dimenziju momenta inercije; ako je jedna koordinata ugaona, a druga linearno pomeranje, veličina a_{jk} ima dimenziju linearnog statičkog momenta mase.

U slučaju MS-a čije je kretanje ograničeno geometrijskim nestacionarnim zadržavajućim vezama kinetička energija ima oblik:

$$E_k = \underbrace{\frac{1}{2} \sum_{j=1}^n \sum_{k=1}^n a_{jk} \dot{q}_j \dot{q}_k}_{E_{K2}} + \underbrace{\sum_{j=1}^n b_j \dot{q}_j}_{E_{K1}} + \underbrace{\frac{1}{2} b_0}_{E_{K0}}.$$

$$E_k = E_k(t, q_j, \dot{q}_j) \quad (202)$$

Dogrančene jednačine druge vrste važe i za sisteme krutih tela na GSZ-vezama, pri čemu je kinetička energija takvih sistema određena kao zbir kinetičkih energija krutih tela i pri čemu važe sve napomene i stavovi o određivanju generalisanih sila, tako aktivnih sila, tako i reakcija veza.